

SURİYE ÖRNEĞİNDE TÜRKİYE VE RUSYA ARASINDAKİ JEOPOLİTİK İHTİLAFININ İDEOLOJİK NEDENLERİ

*Mehmet Efe ÇAMAN

Özet

Türkiye ve Rusya arasında yaşanan Suriye konusundaki ihtilafta belirleyici öğelerin başında, iki devletin karar alıcılarının ideolojik arka planlarının ister istemez aynı olayı birbirlerinden farklı algılama ve yorumlamaları gelmektedir. Buna göre Türkiye ve Rusya arasında yaşanan kriz konjonktürel değil yapısaldır. Bu makalede iki aktörün ideolojik olarak çevresel koşulları nasıl “okudukları” ve neden karşı karşıya geldikleri karşılaştırmalı bir yaklaşımla ortaya konulmaktadır. Bunun yanı sıra, bu iki aktörün bölgesel konstellasyonda üçüncü ülkelerle olan işbirliği davranışlarında da ideolojik algıların nasıl rol oynadığı gösterilmektedir.

(Anahtar kavramlar: Türkiye Rusya İlişkileri, Jeopolitik, Dış Politika ve İdeoloji)

Abstract

Different perceptions and configurations of the same initial positions or situations of decision makers in foreign decision making processes is a significant determinant in the conflict between Turkey and Russia in Syria. Accordingly the conflict between Turkey and Russia is not a conjunctural, but a structural one. In this paper it is being explained with a comparative approach how both actors “read” the environmental conditions ideologically and why they act diametrically. Besides it is showed what kind of role ideological perceptions of both actors play in the constellation in the behaviour of cooperation with third countries.

(Key words: Turkey Russia Relations, Geopolitics, Foreign Policy and Ideology)

Giriş

Bu makalede genelde Arap isyanlarını müteakiben, özelde ise bu isyanların genel nitelendirmesi olarak sıklıkla kullanılan bir kategori olarak Arap Baharı'nın bir parçası olarak ortaya çıkan ve kısa zamanda iç savaşa dönüşen Suriye isyanı sonrasında, Türkiye ile Rusya arasında ortaya çıkan ihtilafın ideolojik nedenleri analiz edilmektedir. Türkiye ve Rusya arasında yaşanan ihtilafta belirleyici öğelerin

---

* Prof. Dr., Türk Alman Üniversitesi-İstanbul&Memorial University of Newfoundland-Kanada

başında, iki devletin karar alıcılarının ideolojik arka planlarının ister istemez aynı olayı birbirlerinden farklı algılama ve yorumlamaları gelmektedir. Buna göre Türkiye ve Rusya arasında yaşanan kriz konjonktürel değil yapısaldır. Bu makalede iki aktörün ideolojik olarak çevresel koşulları nasıl okudukları ve neden karşı karşıya geldikleri ortaya konulmaktadır. Bunun yanı sıra, bu iki aktörün bölgesel konstellasyonda üçüncü ülkelerle olan işbirliği davranışlarında da ideolojik algıların nasıl rol oynadığı gösterilmektedir.

Kuramsal Çerçeve

İdeoloji, dış politika karar alıcılarının algılarını (persepsiyon) etkilemektedir. Dış politika analizinde her ne Morgenthau'cu klasik kadar realist okul objektif çıkarlar kavramını aletleştirerek analizlerde dış politika karar alıcılarının her durumda kendi devletlerinin menfaatlerine uygun kararı alacaklarını öngörse de, Kindermann ve Münih Okulu objektif çıkarlar olarak adlandırılan menfaatlerin esasında yere, zamana, siyasi konstellasyona, iç ve dış belirleyicilere, hatta liderlerin karakterlerine göre farklı biçimlerde tanımlanabileceğini, formüle edilebileceğini, algılanabileceğini ileri sürer.¹ Dış politika konstellasyonlarında sorunlu yapılar ve nedensellik ilişkileri bu konstellasyonlara katılan devletlerin siyasi karar alıcıları (dış politika yapıcıları) tarafından farklı kavranabilir ve değerlendirmeye tabi tutulabilir.² Bu bağlamda sosyopolitik gerçeklik ve algılanarak yorumlanan durumdan kaynaklanan dinamik ilişkiler mevcuttur ve çok önemlidir.³ Şu an var olan koşullar, mevcut tarihsel bakiyenin yorumlanması ve buradan günümüzdeki gelişimlere reflekte edilen öz, siyasi gidişatın hangi olası biçimlerde cereyan edeceğine ve geleceği oluşturacağına dair teşhisler; tüm bunlara ilişkin oluşturulan “gerçeklik” tamamen algılarla ilintili olup, siyasi karar alıcılar tarafından “sübjektif” ve ancak

---

¹ Çaman Efe, Uluslararası İlişkilerde (Neo)Realist Paradigmanın Almanya'daki Gelişimi ve Evrimi, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (2007) 2/8, s. 36-52, s. 45.

² Kindermann Gottfried-Karl, Zur Methodik der internationalen Konstellationsanalyse, *Kindermann Gottfried-Karl, Grundelemente der Weltpolitik, München 1991*, s. 106-144, s. 125.

³ Kindermann Gottfried-Karl, Weltverstaendnis und Ideologie als Faktoren Auswaertiger Politik, *Kindermann Gottfried-Karl, Grundelemente der Weltpolitik, München 1991*, s. 145-164, s. 145.

koşullu olarak (yani bir dereceye kadar) gerçekliğe tekabül eden biçimde yorumlanmış bir gerçekliktir.⁴ Buna göre devletlerin ve diğer sistemlerin karar alıcı merkezlerinin uluslararası durum değerlendirmeleri daima öznelidir. Konstellasyonun gerçekliğe tekabül edişi bu kuramsal varsayıma göre aralarında ilişki olan tüm aktörler (mesela devletler) tarafından farklı ve öznel olarak algılanabilir.⁵ Bir örnekle somutlaştırmak gerekirse, burada kimin – veya neyin – kim tarafından ne – ya da nasıl – algılandığı temel bir sorunsaldır.⁶ Hangi etnik çatışma ulusal bağımsızlık savaşı olarak nitelendirilebilir? Ya da bir devlet kendisine ya da diğer bir devlete karşı silahlı mücadele veren bir grubu terörist olarak nitelendirirken, diğer bir devlet aynı örgütü özgürlük savaşçıları olarak değerlendirebilmektedir. Bu makalenin konusuna çok uygun bir örnek, Suriye’de devlet dışı savaşkan unsurların farklı uluslararası aktörlerce farklı biçimlerde değerlendirmesi durumudur. Türkiye tarafından meşru kabul edilen Özgür Suriye Ordusu, Rusya tarafından rejim aleyhtarı terörist bir grup olarak algılanmaktadır. Yani aynı olguyu iki aktör kendi algılayış tarzlarından geçirecek farklı değerlendirmekte, buna tekabül eden biçimde de farklı stratejiler ve davranışlar geliştirmektedir. Bunların sonucunda ise, iki aktörün işbirliği mi yoksa çatışma davranışına mı yöneleceği belirlenmektedir. Bundan ötürü, aktörlerin durum değerlendirmelerindeki algıları (seçici gerçeklik), dış politika analizinde oldukça merkezi bir rol oynamaktadır denilebilir.⁷

Cereyan etmekte olan “gerçekliğin” belirleyicilerinin başında, devletlerin ve diğer uluslararası ilişkiler aktörlerinin karar alıcılarının her birinin farklı tarihsel deneyimleri, öğrenme süreçleri ve özellikle de dünya görüşleri gelir. Eğer bunları ortaya koymayı başarabilirsek, yani bir konstellasyonda karar alıcılar öznel olarak nasıl algılamalarda bulunuyorlar, bu algılamalarının nedenleri nedir, öznel yönelimlerinin belirleyicileri hangileridir, bunları analize dâhil edebiliyorsak,

---

⁴ A.g.e. s. 145.

⁵ Çaman Efe, Uluslararası İlişkilerde (Neo)Realist Paradigmanın Almanya’daki Gelişimi ve Evrimi, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (2007) 2/8, s. 36-52, s. 48.

⁶ Çaman Efe, Kitleşel Şiddete – Savaşa Bir Eleştiri Denemesi: Savaşın Teorik Konsepti ve Devlet Tekelinden Çıkan Çatışma Davranışı, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1/1 (2013), s. 3-20, s. 11.

⁷ Bu konuya ilişkin detaylı bir analiz için bkz. Çaman Efe, *Türkische Aussenpolitik nach dem Ende des Ost-West-Konflikts. Aussenpolitische Kontinuität und Neuorientierungen zwischen der EU-Integration und neuer Regionalpolitik*, Berlin 2005, s. 44-47.

sorunun kökenine inebilmek ve davranış düzenliliklerini ortaya koymak mümkün olabilir. Kindermann'a göre, bu yolla konstellâsyondaki her bir oyuncunun gelecekte beklenebilir – karşımıza çıkması muhtemel – davranışlarını daha iyi anlaşılır kılabiliriz.⁸

Algı kavramı bu kurama göre anahtar konsept olarak ön plana çıkmaktadır. Algı bilincimizle kontrol edemediğimiz enformasyon işleme süreçlerini ifade eder. Bu süreçler sonucunda karar alıcıların bilincinde algılanan gerçekliğe yönelik imajlar ortaya çıkar. Bilgi, algı ve gerçek arasında bağ vardır ve algılar gerçek hakkında öznel (nesnel olmayan) imajlar oluşturarak gerçeğin ne olabileceğine dair bize doneler sunar. Algılar uluslararası ilişkilerde kullanılan anlamda dış politikayı etkileyen çevreden aktörler tarafından gerçek olarak kabul gören seçici ve objektif olmayan durum değerlendirmeleridir. Kalıcı olarak zihin haritalarında yer edinmiş olmaları bağlamında durağandır. Yani değişime uğramaları süreç içerisinde uzun sürer, bir anda gerçekleşmez. Özellikle üst yapısal değişimlerden (mesela başka bir siyasi parti altında birleşmek, ya da yasal düzenlemeler vs.) bağımsız olarak varlıklarını sürdürürler.⁹ Örneğin Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) içerisinde mevcut Milli Görüşçü ideolojik damar böyledir. Bir dünya görüşü, yerleşik bir algı sistematığıdır, buna tekabül eden biçimde de karar alıcılar üzerinde etkin ve belirleyicidir. Aynı durum Rusya'da Avrasyacı ideolojik damar için de geçerlidir. Bu dünya görüşü de, çağdaş Rus karar alıcılarının sahada meydana gelen olayları “okumalarında” birincil derecede belirleyici olan bir ideolojik mercek durumundadır. Buna göre bu iki birbirinden farklı dünya görüşü, sosyal etkileşimlerinde – girdikleri bölgesel ve ikili ilişkilerde, küresel ve bölgesel olaylara bakışlarında, bir sorunun kendilerini ilgilendirip ilgilendirmediği hususunda, diğer aktörlerin bu sorunda oynadıkları role ilişkin durum değerlendirmelerinde ve kendilerini ilgilendirdiklerini düşündükleri sorunlara yaklaşımlarında, biz ortada duran “olayı” bir “tekillik” olarak

---

⁸ Kindermann Gottfried-Karl, Zur Methodik der internationalen Konstellationsanalyse, *Kindermann Gottfried-Karl, Grundelemente der Weltpolitik, München 1991*, s. 106-144, s. 106.

⁹ Çaman Efe, Uluslararası İlişkilerde (Neo)Realist Paradigmanın Almanya'daki Gelişimi ve Evrimi, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (2007) 2/8, s. 36-52, s. 49.

adlandıramayız.¹⁰ Demek ki ideoloji karar alıcıların nesnel durumu algılamalarında önemli bir veri, çözülmesi gereken bir şifredir. Özellikle dünya görüşleri üzerinden dış politika yapmaya çalışan AKP dönemi Erdoğan Türk dış politikası ile Medvedev ve Putin ve dönemleri Rusya dış politikası için bu perspektiften bir dış politika analizi – yeni bir dış politika okuma denemesi – bu ilişkiler sarmalını anlamamız açısından faydalı olabilir.

Rus Avrasyacılığı

Günümüz Rus karar alıcılarının üzerinde ciddi olarak durmakta oldukları en temel parametre Rusya'nın sınır bütünlüğünün korunması meselesidir.¹¹ Elbette bu sorunun nereden kaynaklandığını anlamak önemli ve bu bakımdan da öncesini izah etmekte fayda var. Rusya'nın 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin çözülmesini müteakip olarak içine düştüğü açmaz, Batı'da iki şekilde okundu. Bunlardan birincisi artık komünizmin tüm dünyada etkisini yitirdiğinden hareket eden ve Batı tipi demokrasilerin siyasi sistem olarak ve kapitalist piyasa ekonomisinin ekonomik düzen olarak küresel bir yayılma göstereceğini ileri süren ve Francis Fukuyama tarafından ortaya konulan görüştü. Bu yaklaşıma göre, Rusya karar alıcıları artık Batı ile beraber hareket etmeli ve Sovyet siyasi ve ekonomik mirasını tamamıyla reddetmeliydiler. Rus liberaller bu görüşü oldukça benimsediler, fakat Rus seçmeni onların yaklaşımına fazla rağbet göstermedi. Sonuçta bu neo-liberal ve Batıcı görüş, dünyada nasıl genel geçer bir yaklaşım olamadıysa, Rusya'da da aynı şekilde tutunamadı. İkinci yaklaşım ise Profesör Alexandr Dugin tarafından formüle edilen ve yukarıda özetlenen liberal yaklaşıma karşı çıkan, kökleri 1920'li yıllara uzanan ve Ortodoks Rus ve Tatar bir kültüre sahip bir Rus devletinin Batı Avrupa kültürlerinden farklı olduğu tezini işleyen bir ideolojinin yeni versiyonu olan Avrasyacılık ideolojisiydi. Gelenekselci muhafazakârlar ve Komünistlerin de benimsedikleri bu yaklaşım giderek Rusya'da hâkim ve başat dünya görüşü haline

¹⁰ Çaman Efe, Uluslararası İlişkilerde Algı ve Bilgi Sorunsalı. Neo-Realist Münih Okulu'nun Yaklaşımı, *Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 3-5 Kasım 2006, Proceedings Volume II, Kocaeli*, s. 136-141.

¹¹ Morozova, Natalia, Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy under Putin, *Geopolitics*, 14 (2009), s. 667-686.

geldi.¹² Bunda Soğuk Savaş sonrası ilk Rus lider olan Boris Yeltzin'in başarısızlığı ve Batı karşısındaki "teslimiyetçi" tutumu rol oynamıştır demek yanlış olmaz.

Rus Avrasyacılığı ve Jeopolitik

Rus Avrasyacılığı jeopolitiğin devletlerin takip ettikleri dış siyaset bakımından birincil manada başat olduğunu ileri sürer. Buna göre Rus devletleri arasında tarihsel bir lineer (düz çizgisel) bağ vardır. Rus İmparatorluğu (Rus Çarlığı) ve Sovyetler Birliği her ne kadar devlet yönetimleri bakımından birbirinin ötekisi de olsalar, jeopolitik olarak aynı koşullara sahiplerdi ve aynı jeopolitik gereklilikler üzerine bina edilmiş bir strateji ile hareket etmekteydiler. Bu bakışa göre Rusya tarihin her döneminde Avrasyalı bir aktör olmuştur. Bugün Rusya (Rusya Federasyonu) için de bu geçerlidir. Bugünkü Rusya'nın sınırları Avrupa'nın doğusundan Japon Denizi'ne, Kuzey Buz Denizi'nden Orta Asya hattına kadar uzanmaktadır. Rusya bu nedenle sadece Avrupalı ya da sadece Asyalı bir aktör olarak hareket edemez. Jeopolitik bakımdan Rusya'nın sahip olduğu "devlet ülkesi" (teritoryum), Rus devletinin jeopolitik kaderini belirlemektedir. Rus Avrasyacılığı bu durumun Rus dış politikasının mihenk taşı oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bu jeopolitiğin başta gelen özelliği Rusya'nın karasal bir güç olduğudur.

Geleneksel jeopolitik teorisyenler – başta Mackinder, Haushofer ve Spykman olmak üzere – dünya adasının kalpgahı (heartland) doğu Avrupa, Sibirya ve Orta Asya'yı kapsayan topraklar da dâhil olmak üzere kontrolünü sağlayan güçlü bir devletin dünyada majör güç olacağını öne sürer. Bu topraklar bugünkü Rusya, Ukrayna, Orta Asya cumhuriyetleri ve Kafkasya'nın özellikle kuzey bölümlerini kapsamaktadır. Bu teorik konsept Mahan'ın denizleri kontrol edecek bir gücün küresel olarak da kontrolü sağlayacağını varsayan deniz hakimiyet teorisinin eleştirisiydi. Elbette Mahan'ın kastettiği güç İngiliz İmparatorluğu'ydu. Rus Avrasyacılık stratejisinin yukarıda özetlenen klasik jeopolitik teorilerden bağımsız olduğu söylenemez. Rus Avrasyacılığı da dünya güçlerini jeopolitik konumlarına göre kasa güçleri ve deniz güçleri olarak iki ana grup altında toplar ve Mackinder'in jeopolitik kuramına

---

¹² Dugin Alexandr, Rus Jeopolitiği. Avrasyacı Yaklaşım, İstanbul 2005, s. 17.

tekabül eden deniz güçleri ile kara güçleri arasındaki mücadelenin tarih yapıcı rolüne işaret eder. Buna göre Rusya tam manasıyla bir kara gücü, kalpgahı kontrol eden bir aktördür. Soğuk Savaş döneminde de Sovyetler Birliği böyle bir güçtü. Bu bakımdan yukarıda da işaret edildiği üzere, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu aynı jeopolitik kaderi paylaşmakta ve bu gerçek her iki gücün de dış politika davranışlarının birbirine benzemesine neden olmaktadır. Demek ki Sovyet dış politikasını anlamak çağcıl Rus dış politikasını anlamamanın önemli bir koşuludur.

Soğuk Savaş döneminden bu yana deniz gücü olan Amerika Birleşik Devletleri (Amerika – ABD) ile kara gücü olan Sovyetler Birliği ve onun varisi olan şimdiki Rusya Federasyonu arasında bir jeopolitik rekabet olduğu varsayımı, Avrasyacılık stratejisine göre bir Rus dış politikası davranışı bakımından bir sabitedir.¹³ ABD ise bu teorinin deniz gücü, yani ötekisidir. NATO tüm üyeleri ile birlikte ABD'nin menfaatleri doğrultusunda hareket eden bir askeri örgüttür. NATO'nun genişlemesi sürekli olarak Rusya'nın aleyhine bir biçimde gerçekleşmekte, adeta tam manasıyla Rusya NATO yani ABD tarafından temsil edilen deniz gücü (Atlantikçi güç) tarafından çevrelenmektedir. Avrasyacılar Rusya'nın Batının askeri, ekonomik ve kültürel başatlığına karşı savunma pozisyonunda olduğuna işaret etmektedirler.¹⁴ Bu bakımdan Avrasyacı ideoloji Rusya'nın en başta gelen önceliğinin bu çevrelemeye set çekmek olduğunu vurgulamaktadır.

Soğuk Savaş döneminde ABD daha çok kıyı bölgeleri kontrol altında tutarken, Sovyetler Birliği ise daha çok kıtasal bölgeler üzerinde hâkimiyet ya da denetim sahibi durumdaydı. Soğuk Savaş'tan sonra ise Sovyetler Birliği yıkılmış, 15 eski Sovyet cumhuriyet bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Her ne kadar Rusya Federasyonu bu 15 devlet içinde eski Sovyetler Birliği'nin tek mirasçısı da olsa, sahip olduğu kara ülkesi önemli oranda küçülmüş, başka bir ifadeyle kontrolünde tuttuğu kalpgah görecelileşmiştir. Özellikle eski Sovyet toprağı olan Baltık cumhuriyetleri (Estonya, Litvanya ve Letonya) önce Avrupa Birliği'ne katılmış, sonrasında ise NATO üyesi olmuştur. Keza daha önce Varşova Paktı üyesi olarak

¹³ Dugin Alexandr, Rus Jeopolitiğı. Avrasyacı Yaklaşım, İstanbul 2005, s. 28-29.

¹⁴ Silvius Ray, The Russian State, Eurasianism, and Civilizations in the Contemporary Global Political Economy, Journal of Global Faultlines, 2/1 (2014), s. 44-69, s. 61.

Sovyet denetim ve etki sahası olan doğu Avrupa ülkeleri de Avrupa Birliği'ne ve NATO'ya üye olmuşlardır. NATO bu dönemde Soğuk Savaş'ın bittiği tezini işlemesine rağmen genişlemesini Rusya'yı çevreleyecek bir strateji izleyerek sürdürmüştür. En azından Avrasyacılık ideolojisi bunu bu şekilde okumaktadır. Aynı değerlendirme bugünkü Rusya yönetimince de benzer şekilde yapılmaktadır. Rusya devlet başkanı Putin'e göre Sovyetler Birliği'nin dağılması bir trajedi, geçen yüzyılın en büyük jeopolitik felakettir.¹⁵ Oysa Putin'in ideolojik olarak komünizmi tercih eden bir politikacı olmadığı bilinmektedir. Putin'in Sovyetler Birliğinin dağılmasından kast ettiği rejimin sona erişi değil, 15 eski Sovyet cumhuriyetinin varlıklarını müstakil devletler olarak sürdürmelerine yok açan siyasi gelişmelerdir. Kısacası Putin, toprak bütünlüğünün yitirilmesini jeopolitik bir olumsuzluk olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirme, Avrasyacı ideolojinin varsayımlarıyla bire bir örtüşmektedir. Putin de Avrasyacı jeopolitiğe uygun olarak ABD'nin dominant olduğu NATO yapısının Rus sınırlarına dayanmasını çok olumsuz bir gelişme, bir tehdit, bir güvenlik zafiyeti olarak görmektedir. Avrasyacılık jeopolitiğinde Atlantikçi (yani ABD ve NATO birlikte) kanat günümüz Rusya karar alıcıları tarafından da öteki olarak algılanmaktadır. Yine bu jeopolitik çerçevesinde ağır basan reel politik Soğuk Savaş'ın ideolojik manada sona erdiğini kabul etmekle beraber, Soğuk Savaş'ın özünü, yani esasını oluşturan jeopolitik sebeplerin hala varlığını devam ettirdiğini tespit etmekte, dolayısıyla fiili güç mücadelesi bakımından Soğuk Savaş jeopolitiğinin hiç değişmediği pozisyonunu benimsemektedir. Bu durumda Soğuk Savaş'ın tek taraflı olarak bitmiş kabul edildiğini ileri sürmek yanlış olmaz. Zaten özellikle Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve son Suriye politikaları, ABD ve Batılı birçok yazarın da giderek bu jeopolitik güç mücadelesinin varlığını görmeye başlaması, hatta NATO içerisinde bu konunun giderek önem kazanma yöneliminde olması durumunu beraberinde getirmiştir.

Günümüzde Avrasyacı ideoloji jeopolitik anlayış tarafından belirlendiği ortada olan Rus dış politika davranışı ve özellikle Rus bölgesel politikaları, halen ABD ve

---

¹⁵ The Telegraph, "Soviet break-up was geopolitical disaster, says Putin", 26 Nisan 2005.

NATO'yu (Avrasyacı terminolojiyle Atlantikçileri) öteki olarak, dahası bir tehdit olarak algılamaktadır. Dugin bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin çöküşünün (teritoryal bütünlüğünü koruyamaması anlamında) göreceli olarak jeopolitik dengenin Atlantikçiler lehine bozulduğunu ileri sürmekte, ancak bu durumun karşılıksız kalmayacağına işaret etmekte, deniz gücü tarafından yapılacak etkiye kara gücü tarafından tepkinin gecikmeyeceğini vurgulamaktadır.¹⁶

Bu Avrasyacı jeopolitik anlayış, aynı zamanda küreselleşmeye de olgusal bir durum olarak değil, ideolojik bir sonuç olarak yaklaşmakta, bu nedenle de küreselleşmenin Atlantikçi kanadın bir projesi olarak reddini talep etmektedir. Dugin ABD ve Batı tarafından kontrol edilen ve kendi yararlarına kullanılan okyanus ötesi ticaret düzenini eleştirmekte ve bu düzene farklı ideolojik sebeplerle muhalefet eden odakları, örneğin Müslüman dünyasını, ulusalcı kapitalistleri, komünistleri ve diğer anti küreselci akımları potansiyel müttefikler olarak algılamaktadır.¹⁷

Avrasyacı Stratejinin Öncelikleri

Aslında Rus Avrasyacılığı durup dururken ortaya çıkmış nostaljik ve hayalperest bir ideoloji değildir. Aksine ihtiyaçların şekillendirdiği ve ayakları reel politik bir zemine basan özgün bir dünya görüşüdür. Bu ihtiyaçların başında Soğuk Savaş sonrası dönemde beliren tehditler öne çıkmaktaydı ki bunların da başında Rusya'nın toprak bütünlüğünü koruma gerekliliği gelmekteydi. Bu aynı zamanda Rus karar alıcı elitlerinin ciddiyle üzerinde durmaları gereken bir meseleydi.¹⁸ Bu dönemde yukarıda bahsedildiği üzere, Baltık cumhuriyetleri bağımsızlığını elde etmiş ve AB ile NATO'ya katılarak Batı ittifakına dâhil olmuştur. Dahası Orta Asya ve Kafkasya'da bulunan eski Sovyet toprakları bağımsızlıklarını elde etmiş, Ukrayna ve Beyaz Rusya gibi Rus İmparatorluğu'ndan beri ortak geçmişe sahip olunan bölgeler de Rusya'dan kopmuştur. Rus karar alıcı elitlerinde bir yenilmişlik ve yılgınlık hissi

---

¹⁶ Dugin Alexandr, *Rus Jeopolitiği. Avrasyacı Yaklaşım*, İstanbul 2005, s. 53.

¹⁷ A.g.e. s. 53.

¹⁸ Morozova Natalia, *Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy under Putin*, *Geopolitics 14* (2009), s. 667-686.

hâkim olmuş, kuzey Kafkasya'da Çeçen isyanının bastırılması konusunda ciddi sorunlar yaşayan Rusya, giderek daha zayıf bir görünüme bürünmüştür. Dolayısıyla diğer 14 eski Sovyet cumhuriyetinin bağımsızlıklarını kazanmaları Rusya Federasyonu'nun zararına bir jeopolitik durumu beraberinde getirmektedir. Burada birincil yıkım olan toprak kaybı ve bununla bağlantılı olarak stratejik, ekonomik, güvenlik, vs. eksiler haricinde özellikle de yabancı güçlerin eski Sovyet topraklarına nüfuzu Avrasyacılar için bir olumsuzluk olarak ön plana çıkmaktadır.¹⁹

Rus devletlerinin yapısı, ülkenin birliğini korumak ve sınır bütünlüğünü muhafaza etmek bakımından Rus Avrasyacılık ideolojisinin öncelikleri arasındadır. Dugin'e göre Rus tarihi Ruslar boyunca tek etnisiteli, tek ırka dayalı bir devlet kurma gayreti içinde olmamışlardır, bilakis diğer etnik unsurları da dâhil edecek bir konseptle yayılcılık siyaseti izlemişlerdir.²⁰ Dugin, günümüzde Rusya'nın sınırlarının jeopolitik gerçekliğe tekabül etmediğini, bu nedenle de varlığının sorgulanması gerektiğini ifade etmektedir. Bugünkü haliyle Rusya Federasyonu'nu nasıl kategorize edilmelidir? Avrasyacılık bu meselenin görüldüğü kadar kolay olmadığını ileri sürer. Bugünkü Rusya bölgesel bir aktör mü, etnik gruplar arası bir federasyon mu, yoksa bir Amerikan projesi olarak ileride parçalanması öngörülen topraklar mıdır?²¹ Dugin'e göre Rusya Soğuk Savaş sonraki biçimiyle bir "ara teşekkül", yani geçici bir görüngüdür.²² Aslında bu görüş, ilk bakışta büyük Rusya şovenizmi olarak değerlendirilebilecek bir sav da olsa, esasen jeopolitik ve jeo-ekonomik gerçeklerden hareket etmekte, var olan durumun bir fotoğrafını çekerek, bu negatif durumu bertaraf etmek için bir çözüm önerisi ortaya koymaktadır. Şöyle ki, Sovyetler Birliği – tıpkı Ortadoğu'da Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasından sonra olduğu gibi – sonrasında eski Sovyet bölgelerinde Birlik Cumhuriyeti statüsünde olan birimlerin bağımsızlık ilan etmeleri sonrasında parçalandı. Bu Birlik Cumhuriyetleri reel jeopolitik veya tarihi olarak sağlam bir zemin üzerine oturmuş varlıklar olmayıp, Sovyet yönetim biçimi içerisinde merkezin verdiği kararlar doğrultusunda oluşturulmuş yönetsel bölgelerdi. Birçoğu 1917 sonrası oluşturuldukları isim veya

¹⁹ A.g.e. s. 670.

²⁰ Dugin Alexandr, Rus Jeopolitiği. Avrasyacı Yaklaşım, İstanbul 2005, s. 28-29.

²¹ A.g.e. (2005)s. 22.

²² A.g.e. s.(2005) 22.

bölge sınırlarıyla varlıklarını devam ettiremeyip ileriki yıllarda değişikliklere uğradı. Doğrusu bu kararlar daima Sovyet merkezi yönetiminin algıladığı iç tehditlere göre şekillendi. Mesela Tataristan bir özerk cumhuriyet olarak Rusya Birlik Cumhuriyeti sınırları içerisinde varlığını sürdürürken, aslında Tatarlardan çok daha az yönetsel tecrübeye ve tarihsel devlet geleneğine sahip göçebe Kazaklar için devasa bir birlik cumhuriyeti oluşturuldu. Kazakistan Birlik Cumhuriyeti'nin oluşturulmasını Sovyetler Birliği'nde izlenen etnik politikalarından ayrı değerlendirmek doğru sonuçlara yönlendirmez. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kazakistan Birlik Cumhuriyeti adeta bir halklar laboratuvarıydı; Kırım Tatarları, Almanlar, Yahudiler, Ahıska Türkleri, Koreliler, Uygurlar ve diğer birçok etnik unsur Kazakistan'a siyasi nedenlerle sürgüne gönderildi. Orta Asya bölgesinde oluşturulan yapay devlet sınırları ile örneğin Baltık cumhuriyetlerinin sınırları birbirinden farklıdır. Baltık cumhuriyetlerinin sınırları jeopolitik ve tarihsel temellere dayanırken, Orta Asya'da bunu söylemek fazla zorlama ve yanlı olacaktır. Esasında sadece Orta Asya bölgesinin Sovyetler Birliği döneminde nasıl adlandırıldığını kronolojik bir sırayla dikkate almak dahi sorunun özünü ortaya koyacak yeterli kanıttır. 1918-1924 arasında Orta Asya bölgesinde Türkistan Otonom Sovyet Cumhuriyeti adında bir yönetsel birim kurulmuş ve varlığını sürdürmüştür. Başkenti Taşkent olan bu cumhuriyet 1924 yılında parçalanarak, Tacik, Türkmen ve Karakalpak Otonom Oblastları kurulmuştur. Yine bölgede kutulan ve sonra yeniden tanzim edilen Sovyet idari birimlerinden bazıları Hiva Hanlığı'nın devamı olan Harezmi Halk Sovyet Cumhuriyeti (1923-1925) ikiye bölünerek toprakları Özbek ve Türkmen Sovyet Cumhuriyetleri arasında paylaştırılmıştır. Yine benzer bir durum Kara Kırgız ve Karakalpak Oblastları için de geçerlidir. Kara Kırgız Otonom Oblastı ve Türkistan Sovyet Cumhuriyeti'nin 1924 yılında parçalanmasının ardından kurulmuştur. Bu örnekler de göstermektedir ki, Sovyet Orta Asyası'nda devlet oluşumları ve var olan sınırlar tarihsel devlet veya sınırlara tekabül etmemekte, Sovyet merkezi yönetiminin kendi çıkarlarını önceleyen konjonktürel ve pragmatik politikalarına dayanmaktadır. Avrasyacılara göre aslında bu durumun daha büyük ölçeği Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında çöküşüyle bir kez daha yaşanmıştır; tek bir farkla, o da bu kez ortaya çıkan durumun sadece bölgesel değil, küresel de ciddi sonuçları beraberinde getirdiğidir.

Toparlamak gerekirse, Avrasyacı ideolojiye göre Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonucu ortaya çıkan yeni siyasi harita, Rusya Federasyonu'nun sınırları da dâhil olmak üzere, jeopolitik gerçeklere dayanmamaktadır. Aksine konjonktürel olarak oluşturulmuş ve bürokratik organlarca masa başında yapay olarak oluşturulmuş sınırlara, Soğuk Savaş ertesinde beklenmedik şekilde bağımsız ulus devlet olma şansının doğmasıyla ortaya çıkmış bulunmaktadır. İşte bu nedenle Avrasyacı teorisyen Dugin ortaya çıkan bu durumu bir “ara teşekkül” olarak nitelendirmektedir. Ara teşekkülün özelliği geçici olmasıdır. Peki, eğer şu an var olan siyasi harita jeopolitik gerçeklerden kopuk bir tür ara teşekkülse, bir adım sonra ne olacağı beklenebilir? Rusya'nın Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliklerine ve Ukrayna'nın Avrupa Birliği ile olan bütünleşme isteğine karşı geliştirdiği refleks, ya da sonrasında Kırım'ın ilhakı, doğu Ukrayna'da Rus destekli kalkışma, ya da en başta Suriye'de Rusya'nın yeniden küresel boyutta etkili bir aktöre evrilmesi, yukarıda açıklanan Avrasyacı ideolojinin algılarına göre okunduğunda, Rusya karar alıcılarının zihin haritaları ve uygulamadaki eylemleri berraklaşmaktadır.

Ortadoğu'da Rusya: Suriye'deki Rus Varlığının Nedenlerini Anlamak

Rusya'nın önemli özelliklerinden biri, bünyesinde barındırmakta olduğu milyonlarca Müslüman Rusya vatandaşıyla birlikte, dünyada en çok Müslüman yaşayan ülkelerden biri olmasıdır. Rusya Müslümanlarının önemli bir bölümü Türkî kökenli olup, bir bölümünün Rusya Federasyonu'na bağlı otonom cumhuriyetleri vardır, bazıları ise Rusya içerisinde varlıklarını sürdürmektedir. Rusya'nın güney kanadı neredeyse tümüyle Müslüman'dır. Kuzey Kafkasya topraklarında Çeçenler, Aphazlar, Dağıstanlılar gibi birçok halk kendi bölgelerinde kısmi özyönetimsel haklara sahip olmak suretiyle varlıklarını devam ettirmektedirler. Aynı şekilde yukarıda kısmen değinildiği üzere, Orta Asya bölgesi ile uzun bir sınıra sahip olan Rusya'nın gerek bu sınır bölgelerinde güneye doğru inildikçe giderek yoğunlaşan bir Müslüman bakiye, gerekse de bu cumhuriyetlerin Sovyet geçmişlerine binaen son derece derin ve köklü kültürel, siyasi ve ekonomik bağlarla bağlı olduğu bir

Müslüman ağırlıklı coğrafya vardır. Dahası gerek Orta Asya'da gerekse de güney Kafkasya'da yaşayan Rus ya da Rusofon bir nüfus vardır ve Rusya fiilen bu nüfusun hamisidir. Bu nedenlerden ötürü Avrasyacılık ideolojisinin Müslümanlara yaklaşımı, Müslümanlık algısı ve kimlik politikalarına ilişkin fikirleri elbette önem taşımaktadır. Dahası, Rusya günümüz İslam coğrafyasına fiziki olarak en yakın büyük güç olması nedeniyle – özellikle de son dönemde bölgede artan Rus aktiviteleri göz önüne alındığı takdirde – Rusya'yı anlamak hayati önemi haizdir. Rusya Federasyonu ve çevre bölgelerde bu nedenlerden dolayı İslam ve Müslüman algısı Batı'dakinden bazı farklılıklar göstermektedir.

Çok kutupçu bir yaklaşım olarak Avrasyacılık Müslümanları ve İslam'ı bir nesnel girdi olarak dış politika analizlerine dâhil etmektedir. Avrasyacılık ideolojisi içerisinde Dugin'in yaptığı tasnif, bu konuya ışık tutmaktadır. Dugin'e göre Müslüman dünyası a- Vahabilik, b- Şia, c- İslami sosyalizm ya da Baasçılık, d- seküler/laik İslam olmak üzere dört kategoride siyasi olarak değerlendirilmektedir.²³ Bu kategorilerin ardından, nitelenen grupları Atlantikçi olanlar ve Atlantikçi olmayanlar olarak bir analize tabi tutmak mümkündür. Buna göre (a) ve (d) grupları – aralarındaki iç siyasi ve yaşam tarzı farklılıklarına rağmen – Atlantikçi gruba tasnif edilmektedir. Suudi Arabistan ve Türkiye bu grupların tipik örnekleridir. Vahabi İslam, Avrasyacı ideolojinin algısına göre petrol şeyhlerinin otoriter idaresi altında Atlantikçi ABD'nin ileri karakolu görünümündedir. Suudi Arabistan ve ABD arasında güvenlik politikaları ve ekonomik ilişkilerin sarmalandığı karmaşık bir işbirliği ilişkisi malumdur. Laik İslam da Batı tarzı siyasi kurumların ve ekonomi politikalarının kopya edildiği ve uygulandığı bir gruptur. Bu bağlamda örneğin Türkiye, bir NATO üyesi olarak hem tamamıyla "Atlantikçi kampta" yer alan bir ülkedir, hem de ABD ile askeri ve güvenlik politikalarında son derece yakın ilişkilere sahip bir aktördür. ABD ve Batılı müttefikleri İslam coğrafyasında kendilerine yakın gördükleri bu iki tipteki modellerle yakın ilişkiler kurarken, sorunlu ilişkilere sahip oldukları bazı rejimler de mevcuttur. Bunların başında (b) ve (c) grupları gelmektedir. İslami Sosyalizm ve Baasçı yönetim modelleri, eskiden Sovyetler

---

²³ Dugin, a.g.e., (2005), s. 378-379. Çok kutupluluk görüşleri için bkz. Dugin Alexander, Multipolarism as an Open Project, Journal of Eurasian Affairs, 1/1 (2013), s. 5-14.

Birliği'nin doğal müttefikleri ve askeri malzeme müşterisiyken, Dugin bu rejimleri ilerde transformasyona tabii tutulacak ve köktencileşerek rejim değişikliğine gidecek ülkeler olarak nitelendirmektedir. Her ne kadar Baas tipi rejimler ideal müttefikler de olsalar, bu sosyolojik ve politik dönüşüm bu tür ülkeleri Rusya'nın potansiyel müttefikleri olmaktan alıkoyacaktır. Şia grubu ise farklıdır. Bu grup Avrasyacılık ideolojisi için en uygun olan İslam halklarını ve ülkelerini kapsamaktadır. Jeopolitik okumayla, Avrasyacı ideolojiye göre Şia – İran ve Irak'taki Şiiiler – Batı'ya ve Atlantikçiliğe karşı ciddi rezervlere sahiptir. Özellikle İran Avrasyacı görüşe göre merkezi önemi haiz olan bir aktördür.²⁴ Daha farklı bir ifadeyle Şii dünyası, sahada Batılı kurumlara ve ABD başta olmak üzere Batılı aktörlere karşı ciddi bir reaksiyoner tutum sergilemekte, bunu kısmen kimliklerine entegre etmiş bulunmaktadır. Bu özellikleri ile Rus Avrasyacılığı'nın doğal müttefikleri olarak görülmektedirler.²⁵

Avrasyacılık Atlantikçilerin Ortadoğu'da belirleyici ya da etkili bir güç olmalarını kendi çıkarları açısından çok olumsuz olarak değerlendirmektedir. Bu görüşün temeli, ABD ve NATO'nun Soğuk Savaş'tan beri uyguladığı çevreleme politikasıdır. Soğuk Savaş'ta Afganistan'a Batı tarafından verilen destek, bu yaklaşımın tipik bir örneğidir. Dahası günümüzde bu siyasetin eski Sovyet toprakları olan, hatta Sovyet öncesi Rusya'nın eski etki alanı olan topraklarda uygulanmaya çalışılması, Avrasyacı bir okuyuşla, son derece düşmanca bir tutumdur. Arap İsyancıları sonrasında özellikle Suriye'de gerçekleştirilmek istenilen rejim değişikliğine Rusya'nın gösterdiği refleks, bu kontekstte daha iyi anlaşılmalıdır. Baas rejiminin (Esad'ın) iktidardan uzaklaştırılması ile Atlantikçi politikalara uygun hareket edecek bir yeni yönetimin ya da rejimin işbaşına gelmesi, Rusya'nın bu ülkede hâlihazırda sahip olduğu etki gücünü çok zayıflatacak, hatta tamamıyla ortadan kaldıracaktır. Dahası, Akdeniz'de sahip olduğu tek deniz üssü Tartus'un akıbetini belirsizliğe itecektir. Suriye'de Rusya'nın takip ede geldiği politika, Avrasyacı ideolojinin temel varsayımları ve

---

²⁴ Mileski, Toni, Identifying the New Eurasian Orientation in Modern Russian Geopolitical Thought, *Eastern Journal of European Studies*, 6/2 (2015), s. 177-187, s. 180. Erşen Emre, Neo-Eurasianism and Putin's 'Multipolarism' in Russian Foreign Policy, *Turkish Review of Eurasian Studies* (2004), s. 135-172, s. 140.

²⁵ Dugin, a.g.e. (2005), s. 378-379.

ilkeleriyle uyum göstermektedir. Aslında bu ideoloji, Rus çıkarlarını önceleyen ve gerektiğinde sert güç unsurundan (askeri güç projeksiyonundan) da yararlanmaktan çekinmeyen bir doktrini kapsamaktadır. Suriye örneğinin Ukrayna örneği ile beraber okunması durumunda ise, Rus dış politikasında mevcut bir düzenlilik göze çarpmaktadır. Buna göre, Rusya'nın Ukrayna ve Suriye politikaları esasen Avrasyacı bir algı ile okunan koşullara göre, Rus karar alıcılarının ABD ve Batının (Atlantikçilerin) kalpgahı çevrelemelerinin önünü almak içindir. Benzer bir tepki Rusya tarafından Gürcistan savaşında gösterilmiştir. Rusya bu yolla (sert güç kullanımı ile) Gürcistan'ın NATO'ya üye olmasına engel olmayı başarmıştır ve ABD bu durumu sessizce kabullenmek durumunda kalmıştır.²⁶

AKP Öncesi Türkiye'de Dış Politika Belirleyicisi Olarak Kimlik

Türk dış politikası birçok farklı zaman aralığı ya da dönem içerisinde incelenebilir. Fakat belli bir perspektiften, "kimlik" ögesi üzerinden, AKP öncesi ve AKP sonrası Türk dış politikası olarak bir okuma yapmak mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden Türkiye Cumhuriyeti devletinin inşasına, oradan İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemlerine, Soğuk Savaş'ın sonundan AKP iktidarına dek Türklük ve Türk milliyetçiliği şüphesiz en etkili kimlik oluşturucu ideoloji olmuştur. Zaten Cumhuriyet rejiminin beraberinde getirdiği en radikal sosyolojik dönüşüm, milli kimliğin dini aidiyetin üzerinde yer alması, daha dominant kimlik ögesi olarak devlet eliyle oluşturulmak istenmesidir. Neticede Cumhuriyet bir ulus devlet yaratma projesiydi, ve bu özelliği diğer tüm

---

²⁶ ABD'de Gürcistan Savaşı döneminde Rusya'nın bölgede takip ettiği politikaları analiz etmesinde hala Soğuk Savaş sonrası algıların etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Aslında Gürcistan müdahalesi sonrasında ABD ve NATO Rusya'nın bu politikalarına mukabele edecek bir doktrin geliştirmeliydiler, fakat aynı duruma farklı algılarla yaklaştılar. ABD karar alıcılarına göre Soğuk Savaş bitmişti. Bu nedenle Rusya'nın davranışlarını Putin'in "irrasyonel politikaları" ile okumayı seçtiler, ama yanıldılar. Rusya dış politikası belli bir örüntüye göre hareket etmekteydi, dahası kendi perspektiflerinden oldukça anlaşılır ve rasyoneldi.

reformlarından önce belirleyici unsurdu. Elbette bu, uluslararası arenada da devlet davranışları üzerinde belirleyici bir etki oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarında milli bilinç oluşturmak ve ulus devlet inşası, iki majör meydan okumaydı. Bu bakımdan Cumhuriyet ile beraber Türk siyasi elitlerinde değerler sistemindeki değişime tekabül eden önemli bir dönüşüm meydana gelmiştir. Yeni rejim kendine yönelik olarak iki tehdit görmekteydi. Bunlar Kürtler ve İslamcılardı. Kürtler Kemalist elitlerin oluşturmaya çalıştıkları milli kimlikle sorunlar yaşarlarken, İslamcılar ise Kemalist devletin katı laik uygulamalarını (özellikle dini örgütlenmenin devlet tekeline bırakılmasını) ve İslami öğelerin tümüyle devlet alanı dışına itilmesini onaylamadılar. Bundan dolayı da cumhuriyet döneminde milliyetçi (ya da ayrılıkçı) Kürtler ve İslamcılar Türk devleti için iki iç tehdit olarak algılandı. Her ne kadar cumhuriyet hükümetlerinin algıları bu tehditler konusunda birbirinden farklılıklar da arz etmiş olsa, özellikle siyaset üzerinden son derece belirleyici rol oynayan asker ve sivil bürokraside bu iki konuda – birincisine karşı daha yaygın bir hemfikirlik olmakla beraber – net bir ideolojik tutumdan söz etmek mümkündür. Milliyetçi Kürt ayrılıkçı hareketi (özellikle de PKK) Türkiye'nin bütünlüğü için en ciddi tehdit olarak görülürken, İslamcılık ideolojisi Cumhuriyet Türkiye'sinin en ciddi ideolojik rakibi, Türk milliyetçiliğinin ideolojik ve felsefi temelini (devletin laik karakteri, tercih edilen seküler toplum yapısı ile hedeflenen Batılılaşmanın) altını oyan bir fikir akımı olarak algılandı. Bu bağlamda İslamcılık Kürtçülükle birlikte Türk entelijensiyası ve siyasi elitleri tarafından “öteki” olarak algılandı.

Türk karar alıcıları ve siyasi elitleri Avrupa ve Batı medeniyetini çağdaş, modern, ilerici ve üstün olarak algılarken, Ortadoğu'yu da bu minvalde geri kalmışlıkla özdeşleştirdiler. Arap milliyetçiliğinin Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış olması ve bu akımdaki ötekileştirilmiş Türk ve Osmanlı imgesi, Türkiye'deki yönetsel aydınlar ve siyasi karar alıcılardaki bu kimliksel dönüşümün dış doğrulayıcısı oldular. İslami Ümmet konseptinin Müslümanlar üzerindeki birleştirici olma özelliği ortadan kalkmış, ortaya çıkan yeni fiili durumda Müslümanların çoğunlukta olduğu coğrafyalarda da milliyetçilik ideolojisi baskın fikri zemin olarak

modern Ortadoğu devletlerinin kimlik politikalarında belirleyici etken olmuştur. Türkiye’de de bu nedenle İslamcı kesim oldukça uzun bir zaman marjinal bir siyasi akım olarak kalacaktı.

Türk siyasi karar alıcıları tarafından endoktrine edilen bu kimlik politikaları, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki genel uluslararası sisteme de uygunluk göstermekteydi. Büyük savaşta tarafsız kalana Türkiye, savaş sonrası kurulmakta olan uluslararası sistem ve özellikle de güvenlik yapısında kendine mutlaka yer bulma zorunluluğu hissetmekteydi. Sovyetler Birliği’nin savaşın galiplerinden biri olarak özellikle Avrupa’nın doğusundaki zayıf ülkelerde ilerlemesi ve işgali ve bu ülkelerde kendine yakın sistemlerin inşasına önayak olması, Türk karar alıcılarını tedirgin ediyordu. Özellikle “kuzeydeki büyük komşunun” Türk Sovyet dostluk antlaşmalarını uzatmaması, akabinde boğazlar bölgesinde üs ve Türkiye-Sovyetler Birliği sınırında kendi lehine revizyon talep etmesi, Türkiye’nin savaş sonrasında başat güç haline gelen ABD’ye yönelmesine neden oldu. Türkiye mutlaka yeni ortaya çıkan Batı güvenlik yapısında yer alarak kendi güvenliğini tesis etmeye yönelirken, Türkiye’nin Cumhuriyetin ilanından bu yana Avrupa devletler ailesinin parçası olarak görülmesi ve sağlanan görece “Batılılaşma” ile kendini Soğuk Savaş’ta siyasi olarak Batı Bloku’na kabul ettirmesi işini kolaylaştırmaktaydı. Bu bağlamda ideolojik olarak tercih edilen “Batılı kimlik” Türkiye’nin dış politikasında yepyeni bir mana kazanıyor, Türkiye güvenlik tahayyüllerini yansıtan yeni zihin haritalarında Batı değerlerini savunan, Batı’nın parçası bir konumda algılanıyordu. Ortadoğu’nun kaygan olarak addedilen zemini ya da Batıcı Kemalist entelijensiya tarafından sıklıkla ifade bulan kavramsallaştırmayla “Ortadoğu bataklığı” şimdi tamamen Batının uluslararası sisteminin organik bir parçası haline gelmiş Türkiye için daha somut ve pratikte de karşılığı olan bir paradigmaya dönüşmekteydi. Bu bağlamda Türkiye’de Batılı devletler ailesinin normlarına uygun olarak çok partili hayata geçildi.

Bu politik tercihin neticesi, uluslararası koşulların dayatmasıyla da birleşince, Türkiye dış politikası bölgesel olma özelliğini neredeyse tamamen kaybetti ve NATO politikalarına bağlı adeta rutin ve edilgen bir seyir izlemeye başladı.

Güvenliği Batı'nın kolektif savunma örgütü vasıtasıyla sağlamanın bedeli Türkiye'nin kendi bölgesinden kopması, adeta kendi bölgesine ve geçmişinin mirasına da yabancılaşması olmuştu. İki kutuplu Soğuk Savaş düzeninde Türkiye'nin bölgesinde bir inisiyatif alma şansı mevcut değildi. Balkanlarda Yunanistan hariç Sovyetlerin dominant olduğu uydu devletler mevcuttu ve bunlarla ikili ya da çoklu ilişkiler geliştirme imkânı çok kısıtlıydı. Ortadoğu'da ise Türkiye Batı Bloku'nun bir parçası olarak hareket ediyor, kendi tarihsel bakiyesini dış politikasına nüfuz ettirecek bir siyasi iradeye de, fiili olarak imkâna da sahip bulunmuyordu. Kısacası bu dönemde kültürel ortaklıkları zemin olarak alacak ilişkiler kurmak gerek Türkiye'deki siyasi elitlerin toplumsallaştıkları koşullardan dolayı (Kemalist kimlik politikalarının sonucu), gerek Ortadoğu siyasi karar alıcılarının Arap milliyetçiliği ve diğer ideolojiler nedeniyle, gerekse de uluslararası düzenin tüm devletler üzerindeki ciddi belirleyici etkisi sebebiyle mümkün değildi. Makro seviyede NATO ve Soğuk Savaş koşullarının etkisinde olan Türk hariciyesi, zaten sahip olduğu Cumhuriyet sonrası kimlik özelliklerini daha da fazla pekiştirerek bölgeselden çok küresele (Soğuk Savaş ve güvenlik politikalarına) odaklanan bir konsept geliştirdi. Esasen bu dönemde Türkiye'nin dış politikasında bölgesel bakımdan yegane etkin konu, Kıbrıs sorunu ve Türk Yunan ilişkileridir. Bu konular da yönetici elitlerin ideolojik kimlik algıları ile çelişkide değil, bilakis bu kimlikleri iç siyasette de tasdik etmesi bakımından önemlidir.

Soğuk Savaş Sonrası Kimliklerin Dönüşü ve Türk Dış Politikası

Soğuk Savaş 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla beraber sona erdi. 1991 yılında Sovyetler Birliği yıkılarak yerine 15 yeni bağımsız devlet uluslararası sahneye çıktı. Türk-Sovyet (Türk-Rus) sınırı bu olayla beraber ortadan kalktı. Türkiye bunun akabinde üç adet yeni komşu devletle sınırdaş hale geldi. Sadece buraya kadar olan gelişmeler dahi, bir devletin dış politika yapım sürecini derinden etkileyebilecek çapta gelişmelerdir. Bunların haricinde aslında çok daha etkili ve önemli gelişmeler oldu. Sovyetler Birliği'nin tarih sahnesinden silinmesi ile beraber

Soğuk Savaş paradigması, yani 1945-1991 arasında belirleyici olan uluslararası sistem ortadan kalktı. Doğu Avrupa’da Sovyet uydusu olan eski komünist ülkeler Avrupa Birliği ve NATO üyesi olmak için hızla demokratikleşme ve piyasa ekonomisine geçiş reformları gerçekleştirmeye başladılar. Rusya Federasyonu Sovyetleri Birliği’nin çöküşü ardından ortaya çıkan masif ve yapısal ekonomik çöküntüyle uğraşiyor, yüksek enflasyon ve dev sanayinin çöküşüyle beraber, eski güçlü Kızıl Ordu’nun yolsuzluklar ve kötü yönetimle adeta tüm işlevini yitirmesiyle Rus tarihinin en derin krizini yaşıyordu. Sovyet ardılı Kafkasya ve Orta Asya devletleri, gelişen ve ihracat yönelimli dinamik Türk sanayisi için yeni pazarlar oluştururken, Avrupa’da meydana gelen gelişmeler Türkiye’nin Soğuk Savaş’taki merkezi konumunu bir anda periferik bir konuma indiriyordu. Avrupa kıtasını birleştirme misyonunu kendine görev addeden Avrupa Birliği, bu bütünleşmenin sadece ekonomi ile sınırlı kalmayacağını, siyasi ve kültürel alanları da kapsayacağını aldığı kararlar ve siyasi söylemleriyle ifade etmekteydi. Alman Şansölyesi Helmut Kohl, bu dönemde Türkiye’nin AB üyeliği ile alakalı olarak, kendisinin tarih kitaplarında Türkiye’nin Avrupa’nın bir parçası olduğunu okumadığını ifade ediyor, Türkiye’nin Müslüman kimliği ve Avrupa’ya olan sınırlı coğrafi aidiyeti Türkiye’nin AB’ye katılımı bağlamında olumsuz argümanlar olarak ifade buluyordu. Bu dönemde Türkiye yoğun bir biçimde kendisinin Batı’ya olan aidiyetini ispat etmeye çalışırken, ilk defa dış politikanın temelini bölgesel politikalar olduğunu keşfetmeye başlıyordu. Türk karar alıcılarına göre şimdi “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne” kadar uzanan bir “Türk dünyası” vardı.

Türkiye özellikle bu dönemde ilk kez kültürel öğelerin referans olarak alındığı bölgesel bir dış politika ortaya koydu. Orta Asya ile ilişkilerde dil, kültür, din, etnik bağlar gibi unsurlar Türk karar alıcılarının retoriğinde kendine yer bulurken, cumhuriyet tarihinde ilk kez bu cumhuriyetlere yönelik bir dış kültür politikası oluşturuldu ve hayata geçirildi.²⁷ Türkiye ilişkilerin başlangıcında “Türk Cumhuriyetleri” olarak algıladığı Türki Cumhuriyetlere AB bütünleşme sürecinde

---

²⁷ Çaman Efe, Üçüncü On Yılında Türkiye’nin Orta Asya Bölgesel Politikası. Sübjektif Algılardan Gerçeklere, *Demirtepe Turgut & Özkan Güner (Ed.), Uluslararası Sistemde Orta Asya. Dış Politika ve Güvenlik, USAK Yayınları*, Ankara 2013, s. 175-219.

aradığını bulamamış olmanın sebep olduğu olumsuz psikolojinin etkisiyle entegrasyon politikası amacı ile yaklaştı. İlişkilerde ideolojik olarak Türkçü-milliyetçi gelenekten alınan bir terminoloji ve değerler sistemini kullanan Türk dış politikası, küresel ve bölgesel dengeler ile kendi güç algılarının sağlıklı olmaması nedeniyle beklentilerle sonuçların çok uyumlu olmadığı bir süreç yaşadı.²⁸ Türk karar alıcıları kendi tahayyülleri ile sınırlı şekilde duygusal olarak algıladıkları Orta Asya ile ilişkilerini rasyonelleştirememiş, formüle edilen hedefler ile eldeki güç kapasitesi arasında uyum kuramamış, bölge ülkelerindeki kimliksel, sosyolojik, dilsel, ekonomik ve siyasi farkları ve bunlardan kaynaklanan etkileri görmezden gelmiştir.²⁹

Bir Dış Politika Tahayyülü Olarak Stratejik Derinlik

Tıpkı Rus Avrasyacılığı'nda olduğu gibi, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) döneminde izlenen dış politikanın teorik arka planının oluşturan Stratejik Derinlik siyaseti de “kendi” algısı ve kimlik tasavvurları ile ilişki içerisindedir. Türk İslamcılığının algıladığı en önemli sorunsal kimliğe ilişkin sorunsaldır. Türkiye’de toplumun kimliği ve öz algısı ile devletin bu konulara ilişkin geçmiş tutumu arasındaki saha, iç politikada Türk İslamcılarının birincil olarak ilgilendikleri bir meseledir. Bu iç bakışa tekabül eden – yani içeride formüle edilen ya da üretilen kimliğe denk gelen – yeni bir dış politika okuması da ister istemez ideolojik öğeler içerecektir. Bu bağlamda yeniden oluşturulan veya daha doğrusu tahayyül edilen ve yeniden üretilen ve de özellikle Sünni-Müslüman kimliği üzerine inşa edilen bir tür Osmanlı sonrası zihin haritası, AKP dönemi dış politika retoriği ve pratiğini büyük

---

²⁸ Bu konuda ayrıntılı bir analiz için bkz. Çaman Efe & Akyurt Mehmet Ali, Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy. The Time Has Come for a New Regional Policy, *Alternatives*, 10/2-3 (2011), s. 67-86. Çaman Efe, Kafkasya ve Orta Asya’da Türkiye’nin Yeni Bölgesel Politikası. Dış Politikanın Yönelim Sorunsalı, *Avrasya Dosyası*, 12/1 (2006), s. 285-214. Çaman Efe, Türkiye Quo Vadis? Determinanten türkischer Aussenpolitik in Europa und Asien, *Zeitschrift für Politik*, 4/53 (2006), s. 411-437. Çaman Efe, Türkische Aussenpolitik zwischen EU-Integration und regionaler Politik, *Südosteuropa Mitteilungen*, 3/46 (2006), s. 16-31.

²⁹ Çaman Efe, Üçüncü On Yılında Türkiye’nin Orta Asya Bölgesel Politikası. Sübjektif Algılardan Gerçeklere, *Demirtepe Turgut & Özkan Güner (Ed.), Uluslararası Sistemde Orta Asya. Dış Politika ve Güvenlik, USAK Yayınları*, Ankara 2013, s. 175-219, s. 217.

oranda belirlemiştir. Bu etkinin en somut tezahürü ise, özellikle Arap isyanları sonrası takip edilen dış siyasetle somutlaşmıştır.

Ahmet Davutoğlu adı AKP dönemi Türk dış politikası ile adeta özdeş anılmakta, hem yurt içinde hem de yurt dışında gerek ideolog gerekse de doğrudan karar alıcı olarak izlene gelen dış siyasetin mimarı olarak görülmektedir. 2002 sonrasında AKP iktidarıyla birlikte siyaset sahnesine önce dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dış politikadan sorumlu Başdanışmanı olarak çıkan, sonrasında 2009-2014 yılları arasında Dışişleri Bakanı olarak AKP dış politikasının başına geçen Ahmet Davutoğlu, dış politika alanında şüphesiz ki Türkiye'deki İslamcı kesimin en etkili entelektüel ve akademik figürü olarak genel kabul görmektedir.

Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik adını verdiği strateji, içerisinde subjektif-seçici bir çok öge barındırmakta, bu nedenle de esasen bir uluslararası ilişkiler kuramı olmayıp daha çok bir ideoloji görünümündedir. Bu ideolojinin oluşturduğu bir dünya görüşü mevcuttur ve bu Kindermann'ın kullandığı anlamda dış politika olaylarını algılamayı etkilemektedir. Davutoğlu'nda bu algının temelini tarihsel trendlerin bütünsel olarak kavranışına ve buna tekabül eden (ve analitik olmayan) bir “tarihin akışı” tasavvuru oluşturmaktadır.³⁰ Daha önceki hükümetlerin dış politikalarından farklı olarak, Davutoğlu konsepti dış politika yapımında edilgenlik olarak addettiği tepkiselliği reddeder, bunun yerine “tarihin akışını anlayarak” uluslararası arenadaki olayların gelişimine uygun bir aktif dış politika uygulamayı talep eder.³¹

Stratejik Derinlikte “Kültür Havzası” Konsepti ve Ortadoğu

Davutoğlu'nun Neo-Osmanlıcılığının temelinde milliyetçi Kemalist ideolojinin anti-tezi olması yatmaktadır. Yukarıda değinildiği üzere, Cumhuriyetin kuruluşunu

---

³⁰ Davutoğlu Ahmet, Kardeş Şaban (Ed.), Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring, Turkey Policy Brief Series – International Policy and Leadership Institute (TEPAV), 2012, s. 1-9, s. 1.

³¹ Davutoğlu Ahmet, Kardeş Şaban (Ed.), Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring, Turkey Policy Brief Series – International Policy and Leadership Institute (TEPAV), 2012, s. 1-9, s. 2.

müteakiben Türkiye'yi Ortadoğu'dan soyutlayan, Batı'yı – kurumsallaşma anlamında – kendisine model olarak seçen, bu bağlamda devlet yapısından gerçekleştirilen reformlara kadar Osmanlı ve İslami geçmişi kendisine bilinçli olarak referans almayan bir ideoloji mevcuttur. İslamcılar (Kürt milliyetçileri ile beraber) sistemin dışına iten bu ideoloji için dış politika bakımından Türkiye nüfusunun çok büyük bir oranının Müslüman olması hiçbir rol oynamamaktadır. Esasen İslamcılar tarafından Kemalist olarak nitelenen Cumhuriyetin Batıcı siyasi elitleri dış politikaya tümüyle reel politik perspektiften ve “ulusal çıkarları” önceleyerek yaklaşmışlardır. Davutoğlu'nun İslamcı ve Osmanlıcı dünya görüşünü yansıttığı yaklaşımı olan Stratejik Derinlik ise bu görüşlerin tam tersini ileri sürmekte, Kemalist siyasi elitlerin İslami unsurlara ve Ortadoğu'ya değerler bağlamında yabancılaşmalarını çok olumsuz bir durum olarak algılamaktadır. Bu bağlamda Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik yaklaşımının getirdiği “coğrafi tahayyülün” Türkiye'nin komşularına – özelde Ortadoğu'ya – “yabancılaşmasının” bertaraf edilmesini sağladığını, özellikle Ortadoğu'ya ilişkin önyargılı tutumu ve olumsuz imajı ortadan kaldırdığını düşünen, bu durumun Türkiye'nin dış politikasını tümüyle iç siyasi belirleyicilerin zincirlerinden kurtararak özgürleştirdiğini ifade eden yazarlar vardır.³² Bu görüş ilk dönem AKP dış politikası için kısmen doğruluk payı taşısa da, Arap isyanları sonrasında geçerliliğini tümüyle yitirmiştir. Özellikle ilk dönemde ön plana çıkan ve Türkiye'nin güvenlik, istikrar ve refahın yakın bölgeleri bile aşan bir genişlikte³³ sağlanmasını dış politik bir hedef olarak koyan tutum,³⁴ Arap isyanları sonrasında tam tersi bir yönde etkide bulunmaya başlamıştır.

Davutoğlu kavramsal olarak Ortadoğu teriminin içerisinde bir değer yargısı muhteva ettiğini, bu terimin siyasi bir içeriğinin olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda Ortadoğu kavramı, Orta Asya ya da Batı Avrupa gibi objektif nitelikler taşımayan bir

---

³² Aras Bülent, The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy, Insight Turkey, 11/3 (2009), s. 217-142, s. 128.

³³ Aras Bülent, Dağcı Kenan, Çaman M. Efe, Turkey, s New Activism in Asia, Alternatives, 8/2 (2009), s. 24-39.

³⁴ Aras Bülent, The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy, Insight Turkey, 11/3 (2009), s. 217-142, s. 129.

terimdir.³⁵ Başka bir ifadesinde Davutoğlu Ortadoğu ibaresinin paradigma kurucu değil, paradigma-bağımlı bir kavram olduğunu, aynı sorunun Yakın Doğu kavramı için de geçerli olduğunu belirtmektedir.³⁶ Batılı kuramcılar ve siyasi karar alıcılar tarafından bu şekilde nitelendirilen Ortadoğu'nun (ya da Yakın Doğu'nun) doğu olması ve bu doğunun orta ve yakın olarak nitelenmesi, bu tanımı ortaya atan öznenin coğrafi pozisyonuna göre değişebilmektedir.

Davutoğlu, coğrafi bölgelerin kültürel biricikliğinden hareketle “kültür havzası” terimini kullanmaktadır. Bu son derece önemli bir noktadır. Öyle ki aslında coğrafi tahayyül ile kimlik ögesinin buluşturulduğu alan işte tam da bu terimle tezahür etmektedir. Bir coğrafi bölgenin kendine has bazı kültürel unsurları barındırması kadar normal bir şey olamaz. Avrupa kıtasının örneğin Reformasyon ya da Rönesans gibi kendi nevi şahsına münhasır biricik kimliksel etki unsurlarını belirli bağlamlarda görmezden gelmek sorun oluşturabilir. Öte yandan coğrafi bölgelere kimliğe ilişkin değerler atfetmek, Kindermann'ın anladığı anlamda ideolojik bir algı oluşturmaktadır. Bu bağlamda Ortadoğu AKP dış politikalarında özel bir yer edinmiş durumdadır. Diğer bölgelerden ayrı bir yeri ve önemi vardır. Her şeyden önce Ortadoğu ile kast edilen İslam Coğrafyasıdır. Bu bağlamda “...Ortadoğu tanımlaması nesnel bir coğrafi tanımlama olmaktan çok kültür-bağımlı niteliği öne çıkan bir jeokültürel tanımlama olma özelliği taşımaktadır”.³⁷ Davutoğlu'ya göre Ortadoğu, İslam medeniyeti ile tek bir siyasi otorite altına girmiş, o günden beri de – Batı merkezli tarih ve coğrafya tanımlamalarında da görüleceği üzere – İslam medeniyet havzasının coğrafi bütünlük alanı olarak görülmüştür.³⁸ Öyle ki, İslam dışı unsurlar bölgede Davutoğlu'nun değerlendirmesine göre problemlidir: “... İsrail devleti ile çok kültürlü Ortadoğu mozağinin küçük bir numunesi olmakla birlikte genelde Hristiyanların egemenliğine dayalı olarak kurulan Lübnan ... bölgenin jeokültürel yapısı ile siyasi egemenli alanları arasında ciddi bir doku uyumsuzluğu problemini

---

³⁵ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 129.

³⁶ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 129.

³⁷ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 324.

³⁸ A.g.e. s. 328.

beraberinde getirmiştir”.³⁹ Bu doku uyuşmazlığı dinsel farklılığa dayanmaktadır. Kültür havzası olarak İslam’ın başat olduğu bölgede, etnik gruplar ve farklı dinler arasındaki ahenk bölgedeki sömürgecilik ve İsrail devletinin kurulmasıyla beraber akamete uğramış ve bozulmuştur.⁴⁰

Jeopolitik anlamda Davutoğlu Ortadoğu’yu kara hâkimiyet yaklaşımına göre Afroavasya olarak nitelendirdiği Afrika, Avrupa ve Asya kıtalarının kalpgahı olarak niteler. Yine kara jeopolitiğinin kenar bölge konseptine göre ise Davutoğlu Ortadoğu’yu Avrasya’yı kuşatan kenar bölgenin (rimland) merkezi olarak niteler. “Kenar kuşak hassasiyetini de gözetken deniz jeopolitiği açısından ele alındığında da bölge, deniz eksenli güçlerin Afroavasya stratejilerinin merkezinde bulunmaktadır ... [ve] hem karşı stratejik gücün hâkimiyetine kesinlikle terk edilmemesi gereken bir savunma hattı hem de Avrasya içlerine ve kıyı denizlerine yönelik stratejik egemenliğin ofansif nitelikli üssü konumunda ... [bulunmaktadır]”.⁴¹

Stratejik Derinlikte Yeniden İnşa Referansı Olarak Osmanlılık

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a en yakın isimlerden olan ve Erdoğan’ın başbakanlığı döneminde dış politika başdanışmanlığı görevinde bulunan İbrahim Kalın, Türkiye’nin post-modernitesinin Osmanlı geçmişinde yattığını ifade etmektedir.⁴² Osmanlı bakiyesi Davutoğlu’nun ideolojik dış politika kurgusunda merkezi bir rol oynamaktadır. Davutoğlu Osmanlı tarihinin Türk kimliğinin çok önemli bir parçası olduğunu ifade etmektedir.⁴³ Örneğin Ortadoğu’da dinsel farklılıkları nedeniyle “doku uyuşmazlığı” yaşayan devletler olarak kategorize ettiği Lübnan ve İsrail’den bahsederken, gayrimüslimlerin (Hristiyanlar ve Yahudilerin)

---

³⁹ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye’nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 329.

⁴⁰ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye’nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 239.

⁴¹ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye’nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 325-326.

⁴² Kalın İbrahim, Turkey and the Middle East. Ideology or Geo-Politics?, SETA Private View, 13 (2008), s. 26-28.

⁴³ Davutoğlu Ahmet, Principles of Turkish Foreign Policy, SETA Foundation’s Washington D.C. Branch, December 8, 2009, s. 1-18, s. 4.

Osmanlı millet sistemi içinde korunaklı kültürel dokular olarak varlıklarını sürdürdüklerini, ancak bu grupların sonrasında dış etkilerle yeni bir siyasi bilinç ve egemenlik alanı oluşturma çabasına girdiklerini ifade etmektedir.⁴⁴ Yine bu bağlamda Ortadoğu'da Selçuklu ve Osmanlı asırları, bölgenin İslam medeniyet havzası kimliği merkez alınmakla beraber kültürel ve dinsel çeşitliliğin korunduğu (yani farklı kültür ve dinlere tolerans gösterilen) bir dönem olduğunu belirtmekte,⁴⁵ Osmanlı sisteminin dağılması ile birlikte etnik ve dinsel farklılıkların katı siyasi kimlikler haline dönüştüğü bir jeokültürel parçalanma alanı halini aldığını ifade etmektedir.⁴⁶

Ortadoğu'da görülen olumsuz tablonun nedenleri arasında yer alan jeokültürel farklılaşma ve parçalanmaya yok açan nedenlerin en önde geleni Davutoğlu'ya göre Osmanlı Devleti'nin tasfiyesidir. Osmanlı Devleti'nin tasfiyesinin ardından kurulan sömürge yönetimleri, beraberlerinde getirdikleri eğitim sistemleri ve uyguladıkları kültür politikaları ile elitler düzeyinde ciddi bir kimlik bunalımına sebep olmuşlar ve halk-aydın çatışmasını körükleyici zihniyet parametrelerinin tohumlarını atmışlardır.⁴⁷

Davutoğlu'ya göre, bölgenin zengin jeokültürel haritasını beş yüzyıl boyunca kalıcı bir düzen olarak ve siyasi riskleri asgariye indirerek korumayı başaran Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih mirasına sahip olan Türkiye'nin bu mirası stratejik bir dayanak olarak [bölgesel politikalarında] kullanabilmesi, sadece Türkiye'nin bölgesel politikaları için değil, bölgede adil ve kalıcı bir düzen kurulabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.⁴⁸ Türkiye Davutoğlu'nun değerlendirmesine göre yukarıda işaret edilen jeokültürel parçalanmanın tarafı, hatta bir mağduru olarak hareket etmekte, bu nedenle de Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasından

---

⁴⁴ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 329.

⁴⁵ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 328.

⁴⁶ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 329.

⁴⁷ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 329.

⁴⁸ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 331.

yararlanamamaktadır. Davutoğlu, Türkiye'nin bölgeye bu nedenle sırtını döndüğünü ve küresel aktörlerin güdümünde hareket ettiğini işaret ederek, “derin perspektifli” bir bölge stratejisinin bu şekilde geliştirilemeyeceğini söylemektedir.⁴⁹

Türk ve Rus Jeopolitiğinin Çatışma Alanı Suriye

Davutoğlu'nun etkisinde biçimlendirilen yeni İslamcı ve Neo-Osmanlıcı Ortadoğu bölgesel politikasının ideolojik ve teorik ilkeleri yukarıda ele alınan temel kavramlar ve konseptler çerçevesinde değerlendirilmekle beraber, uygulanan dış politika ile daha somutlaşmaktadır. 2002 yılından bu yana yeni bir dış politika yönelimi olduğu tartışmasız olan AKP dış politikası ana ekseninde iki farklı dönemde incelenebilir: 2002-2010 arası reel politik koşullara tekabül eden pragmatik işbirliği dönemi ve 2010'dan günümüze dek devam eden ve süregelen aksiyoner politika.

2002-2010 arası dönemin ana karakteristiği bölgesel ikili ilişkilerde ilişki kurulan ülkelerin rejimlerine bakmaksızın bu ülkelerle olan ticaret hacmini arttırmak, ekonomik işbirliği imkânlarını genişletmek olarak özetlenebilir. 2010'da ortaya çıkan Arap isyanları sonrasında ise, özellikle Suriye vakasında, Suriye rejimini yıkmak isteyen muhalefet ile yakın işbirliğine gidilmiş, silahlı kalkışmaya girmiş olan muhalif güçlerle doğrudan temas kurulmuş, muhaliflerin örgütlenmesi, lojistik yardımlar, silah ve mühimmat aktarımı, istihbarat paylaşımı gibi unsurları da içeren bir politika izlenmiştir. Bu politika değişikliğinin nedenini Davutoğlu Türkiye'nin demokrasi ve özgürlüklerle güvenlik arasında denge kuran bir iç reform süreci sonrası Türkiye'nin yeni rolü çerçevesinde, Ortadoğu'da baskıcı rejimlerden ifade özgürlüğü ve temel insan hakları talep eden demokratik güçlerin desteklenmesi olarak açıklamaktadır.⁵⁰ Davutoğlu'na göre Türkiye'nin Arap isyanları sonrasında hükümet karşıtı güçlere yaptığı destek bir “demokratik vizyon” olarak

⁴⁹ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İstanbul (Küre Yayınları), 77. Baskı, (2012), s. 331.

⁵⁰ Davutoğlu Ahmet, Kardeş Şaban (Ed.), Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring, Turkey Policy Brief Series – International Policy and Leadership Institute (TEPAV), 2012, s. 1-9, s. 5. Benzer argümanlar için bkz. Davutoğlu Ahmet, Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring, SAM Vision Papers, 3 (2012), s. 1-12, s. 7-8.

değerlendirilmektedir.⁵¹ Elbette Türkiye’de son yıllarda yaşanan hukuk devletinin fiilen ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanan ve temel insan hakları konusunda son derece olumsuz bir tabloya sebep olan gerilemeler olmasaydı, demokratik vizyon iddiası havada kalmıştır. Demokrasi desteği politikasının kendi içerisinde demokrasi ve temel hürriyetler konusunda ciddi sorunlar yaşayan bir ülkenin dış politikasında ne derece bir meşruiyet zemini oluşturabileceği zira son derece tartışmalı bir konudur.

AKP dış politikasının yukarıda değinilen iki dönemin karşılaştırmalı olarak ele alınması durumunda, birinci dönemde Ortadoğu devletleriyle (özellikle Suriye ile) artan siyasi temaslar, olumlu ikili ilişkiler, hükümetler düzeyinde yakın işbirliği gibi unsurların yanında, karşılıklı yüksek düzey ziyaretler ve ortak bakanlar kurulu toplantıları gibi yoğun işbirliği içeren politikalar tercih edilmiştir.

Suriye’de Mart 2011’de başlayan olaylar ve sonrasında kısa süreli olarak Suriye rejimi ile ikili temaslarla sorunu ılımlı bir şekilde çözmeye yönelik adımların sonrasında, AKP hükümeti son derece ciddi bir politika değişimine giderek muhalefeti doğrudan desteklemeye başlamıştır. Bu değişim bir geçiş değil kesin bir kırılmadır. Bir dış politika konseptinin tümüyle kendisine taban tabana zıt bir başka dış politika konsepti ile değiştirilmesidir. Reaksiyoner bir konseptten aksiyoner (kendi değimi ile “oyun kurucu”) bir konsepte geçiştir.⁵²

Rusya ise Suriye krizinin ortaya çıkmasından bu yana Esad yönetiminin desteklenmesi, Esad’ın iktidarının devamının sağlanması stratejisini izlemiştir. Rusya’ya göre meşru hükümeti devirmek üzere ayaklanan isyancıları uluslararası hukukun kendisine tanıdığı yetkilerle bastırmaya çalışan Esad yönetimi, krizin meşru tarafıdır. Rusya krizin başından bu yana aksiyoner bir dış politika izlemekte, krizde gelinen son nokta itibarıyla da gerek askeri varlığı, gerekse de masa başındaki

---

⁵¹ Davutoğlu Ahmet, Kardeş Şaban (Ed.), Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring, Turkey Policy Brief Series – International Policy and Leadership Institute (TEPAV), 2012, s. 1-9, s. 6.

⁵² Davutoğlu Ahmet, Kardeş Şaban (Ed.), Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring, Turkey Policy Brief Series – International Policy and Leadership Institute (TEPAV), 2012, s. 1-9, s. 1.

konumuyla kendi algılarına göre şekillendirdiği stratejisiyle Türkiye'ye rağmen istediğini almış görünmektedir. Türkiye tarafından Rus savaş uçağının düşürülmesinin ardından Rus ve Türk pozisyonları Suriye'de çok daha belirgin olarak ortaya çıkmış durumdadır. Rusya Türkiye'ye yönelik ciddi bir turizm boykotu ile Türk ithal ürünlerine ciddi kısıtlamalar içeren bir yaptırım politikasını devreye sokmuş, vize rejiminden Rusya'da yatırım yapan Türk sermayesine getirilen psikolojik ve bürokratik baskılara kadar bir dizi etkili ekonomik enstrümana başvurmuştur. Suriye'de Rus askeri varlığının etkisi sonucu Esad yönetimi kaybettiği birçok bölgeyi yeniden ele geçirmiş, Türkiye'nin desteklediği "Özgür Suriye Ordusu" adlı karışık grupların oluşturduğu silahlı muhalefet, Rusya'nın hava gücünün etkisiyle etkisini kaybetmeye başlamıştır. Dahası El Nusra ve Suriye'nin (ve Irak'ın) iç bölgelerinde kendisine hâkimiyet alanı bulan IŞİD türü radikal İslamcı yapılanmalar ile Türkiye'nin bu yapılanmalardan kendisini soyutlama konusunda geçmişte yaşanan bazı tutarsızlıklar nedeniyle sıkıntı yaşaması, Rusya'nın pozisyonunu güçlendirmiş, buna mukabil Türkiye'nin pozisyonunu zayıflatmıştır.

Avrasyacı Rus Dış Politikası ile Stratejik Derinlikçi AKP Dış Politikasının Mukayesesi

Hem Avrasyacı Rus dış politikası hem de İslamcı-Osmanlıcı Stratejik Derinlikçi AKP dış politikası özgün ve ülkelerinin içinde buldukları koşullara cevap niteliği taşıyan konseptlerdir. Her iki konsept de ideolojik unsurları bünyesinde barındırmakta, bir dünya görüşüne tekabül etmektedir. Gerek Avrasyacılık gerekse de Stratejik Derinlikçilik dış politika ilişkisinde olan aktör ile onu çevreleyen dış koşullar (küresel ve bölgesel) arasında kurulmak istenen bir tür ilişkidir. Bu ilişkinin her iki yaklaşımda da tarihsel ve jeopolitik yansımaları vardır. Yine her ikisi de kendi devletlerine bir tür küresel misyon yüklemekte, hakim olan uluslararası sisteme ve bu sistemdeki güç ilişkilerine alternatif bir medeniyet tahayyülünü dış politikaya yansıtmaktadır.

Bölge algısı ya da tahayyülü – coğrafi tahayyül – bakımından her iki yaklaşım birbirleriyle karşılaştırılabilir. Rus Avrasyacılığı Rusya’ya dünyanın kalpgahında olan ve sınırları doğu Avrupa’dan Japon denizine, kuzey kutup bölgesinden Orta Asya’ya dek geniş bir coğrafyada (dünyanın en geniş sınırlara sahip ülkesinde) küresel bakımdan merkezi bir rol vermektedir. Aynı şekilde Stratejik Derinlikçi yaklaşım da – her ne kadar Türkiye’nin sahip olduğu sınırların dışındaki bir coğrafyayı da işaret etmiş olsa – eski Osmanlı bakiyesi bölgeleri merkeze alan ve bu bölgelerde günümüz Türkiye’sinin çok daha etkili olmasını savunan, dünyanın müstakil bir güç merkezi olarak algılanan bir bölge tahayyülünden hareket etmektedir.⁵³ Bu görüşe göre Türkiye (sadece) bölgesel bir güç değil, - küresel bir güç manasında – merkezi bir güçtür.

Medeniyet algısı olarak her iki ideoloji de kendi sahip olduğu medeniyetin küresel bir rolü – uluslararası sistemi etkileme potansiyeline sahip bir misyonu – olduğunu savunmaktadırlar. Avrasyacılık Rusya’nın bir ulus devlete indirgenmesinin Rusya’nın parçalanmasını getireceğini ileri sürerken, Stratejik Derinlikçilik ulus devletin kuruluşunu müteakiben Osmanlı İmparatorluğu’nun kültürel, siyasi, tarihi vs. unsurlarını kapsayan bakiyesini tümüyle reddeden Cumhuriyet’in - yani ulus devlet projesinin – Türkiye’nin küresel etkisini sonlandırdığını düşünmektedir. Yani her iki ideolojik yaklaşım da ulus devlet anlayışına eleştirel yaklaşmakta, idealize edilen bir imparatorluk geçmişini ön plana çıkartmaktadır. Tek bir fakla ki, Rusya Rus İmparatorluğu’nun yıkılmasından sonra imparatorluk sınırlarını ardılı olan Sovyetler Birliği’nin kurulması ile korumayı başarmışken, Osmanlı İmparatorluğu’nun çözülmesi ve yıkılması sonucunda imparatorluk sınırlarının çok küçük bir bölümü üzerinde bir ulus devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti doğmuştur. Yine Sovyetler Birliğinin yıkılmasının ardından Rusya Federasyonu çok uluslu bir devlet olarak kurulmuş, Türkiye Cumhuriyeti ise gerek kimlik tartışmaları, gerekse de etnik sorunlarla (Kürt sorunu) boğuşmak zorunda kalmıştır. Ruslar Soğuk Savaş’tan sonra uğradıkları güç kaybına rağmen, Sovyetler birliğinin selefi olarak

---

⁵³ Grigoriadis İoannis N., The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy, Middle Eastern Studies Programme, Working Paper 8 (2010), s. 1-12, s. 4.

onun askeri ve özellikle nükleer gücüne sahip olarak halihazırda varlığını sürdürmekteyken, Türkiye bölgesel bir orta güç olarak varlığını devam ettirmektedir.

Küresel Rol olarak Rusya ve Türkiye açısından farklı koşullar mevcuttur. Rusya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden biri olarak dünya siyasetinde çok önemli bir küresel güç konumundadır. Özellikle yakın dönemde ABD ve Batı karşısında ayrı bir kutup olarak profil kazanmakta, Gürcistan'da, Ukrayna'da, özelde Kırım'da, sonrasında ise Suriye'de çok ciddi güç projeksiyonlarında bulunma kabiliyetini haiz olduğunu ispat etmiş durumdadır. Bu yaklaşımlar Avrasyacılık konseptine tamamen uygundur ve Rus karar alıcıları Avrasyacılığın öngördüğü jeopolitik stratejiye göre hareket edebilmektedirler. Türkiye küresel rol bakımından Rusya'ya göre çok daha gerilerdedir. Özellikle askeri ve ekonomik gücü ile doğal kaynakları bakımından Rusya ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin bu mukayesede etkisi çok daha sınırlı bir aktör olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Buna karşın, beklentiler bakımından Stratejik Derinlikçi AKP dış politikası Rusya'dan geri kalmamakta, özellikle Suriye politikasında başka bir ülkede rejim değişikliği ve siyasi mühendislik yapma gibi girişimleri hedef alan bir dış siyaset izlenmektedir. Bu siyasetin doğal koşulları gereği, Türkiye diğer aktörlerin (Rusya, İran, ABD, AB, Körfez ülkeleri vs.) aksiyon ve reaksiyonlarına karşı tepki vermek durumunda kalmakta, iddia ettiği "oyun kuruculuğun" gereğini yerine getirmesini sağlayacak güç projeksiyonunu (özellikle askeri güç) sağlamak hususunda büyük sorunlar yaşamaktadır.

Diğer bir mukayese noktası her iki dünya görüşünün geçmişle kurduğu ilişkidir. Rus Avrasyacılığı geçmişle ilişki kurarken, hem jeopolitik ve tarihsel tahayyülleri, hem de reel politikayı dikkate almakta, bu ikisi arasında dengeyi gözetmeyi başarmaktadır. Dahası stratejik hedeflerine öz imkanlarıyla ulaşma konusunda önemli enstümanlara sahip durumdadır (fossil enerji rezervleri, gelişmiş silah sanayisi, envanterindeki konvansiyonel ve nükleer silahlar, ekonomik kapasitesi, küresel sistemdeki hukuki ve fiili durumu vs.). Türkiye ise jeopolitik ve tarihsel tahayyüllerle reel politik durum arasında çoğu zaman ciddi bağlantı noksanlığının

mevcut olduğu, fiiliyattan ziyade retoriğin ön planda olduğu, sahada aldığı risklerle ekindeki güç olanaklarının arasında orantısızlık bulunan bir görünüm arz etmektedir.

Ortadoğu algısı bakımından her iki ideoloji de bölgeye merkezi bir önem atfetmekte, fakat Rus Avrasyacılığı bölgeye kenar kuşak ile kalpgah arasındaki rolüne tekabül eden bir ikincil bağlamda yaklaşırken, Stratejik Derinlik Ortadoğu'nun Türkiye'nin etkisinde merkezde olduğu bir jeopolitik tahayyülden hareket etmektedir. Buna göre Stratejik Derinlikçi yaklaşım bu bölgenin küresel olarak merkezi bir rol oynaması gerektiğini düşünmektedir. Rusya, Atlantikçi kanadın kendisini çevreleme siyasetini nötralize etmek için Suriye'nin hayati bir işleve sahip olduğunu görmekte, özellikle bu ülkenin Akdeniz kıyısında mevcut Rus askeri deniz üssü olan Tartus'u elde tutmak ve Rus yanlısı Esad yönetiminin devamını sağlamak gibi somut ve elindeki güçle doğru orantılı bir strateji izlemektedir. Türkiye ise, Stratejik Derinlikçi bir jeopolitik tahayyüle göre Suriye'de Nusayri (Alevi) dominant rejimin yerine Sünni bir rejimi iktidara taşımak stratejisini takip etmekte, bunu tek başına sağlama imkânına sahip olmadığı için müttefiklerinin desteğini aramakta, ancak aradığı desteği sağlayamadığından, eskale olan problemin sonuçlarıyla boğuşmak durumunda kalmaktadır.

Sonuç

Rus ve Türk karar alıcıları, birbirinden farklı jeopolitik algılarla dış politika kararları almaktadırlar. Bu makalede her iki ülkede de dış politika kararları alınırken, bu ülkelerde siyasi elitler üzerinde etkili olan iki ideolojinin, Rusya'da Avrasyacılığın, Türkiye'de ise İslamcı-Osmanlıcı Stratejik Derinlikçiliğin etkisi incelenmektedir.

Özelde bu makalenin ağırlıklı olarak üzerinde durduğu vaka olarak Suriye krizinde, genelde ise esasen daha geniş bir çerçevede, Türkiye ve Rusya ilişkileri daima birbirinden farklı stratejik tahayyüllerin – ve daha çok dünya görüşlerinin veya iki aktörün rollerine ilişkin ideolojik yapıların – etki alanında var olagelmıştır. 1990'larda bocalayan ve yeni koşullara uymakta zorlanan Rus karar alıcılarının

karşısında (pan)Türkçü gelenekten gelen terminoloji ve hedeflerle çıkan Türk dış politikası, elinde mevcut bulunan araçların kısıtlılığı nedeniyle 2000'lerin başında toparlanan ve giderek Avrasyacı bir strateji takip etmeye başlayan Rusya karşısında özellikle Orta Asya'da ciddi bir yenilgi almış ve Rus pozisyonuna uygun bir yeni pozisyon belirlemek durumunda kalmıştır. Gerek kültürel, gerekse ekonomik ve siyasi olarak Rusya'nın etki alanında olan Türki devletler üzerinde etkin bir bölgesel güç olma iddiasındaki Türk dış politikası açısından, Soğuk Savaş sonrasındaki ilk Türk-Rus mücadelesi bu olmuştur. 2002 yılından sonra, Arap Baharı olarak adlandırılan isyanların Ortadoğu'nun muhtelif ülkelerinde patlak vermesine kadar, AKP idaresindeki Türk dış politikası daha çok realist, işbirliği yönelimli, ölçülü bir bölgesel politika ortaya koymuş, bu dönemde gerçekleştirilen iç reformlar (demokratikleşme ve AB uyum paketleri) ile hem AB ile üyelik müzakerelerine başlamış, hem de bölgede prestij kazanmıştır. Bu dönemde Ortadoğu başta olmak üzere bölgesinde işleyen demokratik sistemi ve olumlu ekonomik verileriyle Türkiye tüm Ortadoğu'da etkili bir aktör olmaya başlamıştır. Ortadoğu'da artan dış ticaret hacmi ile beraber, Ortadoğu pazarında belirleyici bir güç olarak profil kazanan Türkiye, şüphesiz ki bu olumlu tabloyu izlenen dış politikanın rasyonelitesine borçludur.

Ancak Arap isyanları sonrasında bu tablo yerini aksiyoner, ideolojik ve yüksek riskler alan bir konsepte terk etmiştir. Bu yeni dönemde, kendisine ideolojik olarak çok yakın pozisyonda bulunan Müslüman Kardeşler tipi İslamcı hareketlerin Mısır, kuzey Afrika ülkeleri, Suriye gibi ülkelerde iktidara gelme şansı yakalamalarıyla beraber, hem retorik düzeyde, hem de sahada fiili olarak bu tür İslamcı muhalefetler desteklenmeye başlanmıştır. Bundan çok daha bariz bir dış politika dönüşümü ise, Suriye iç savaşı çıktıktan sonra yaşanmaya başlanmıştır. Kısa sürede kazanılan ikili ilişkilerdeki ileri seviye kaybedilmiş, dahası önce retorikte bir ayrışma başlamış, sonrasında bu ayrışma Suriye muhalefetine silah, mühimmat, insani yardım, lojistik destek, istihbarat paylaşımı gibi alanlara da yayılmak suretiyle, Türkiye Suriye çatışmasının bir tarafı haline gelmiştir. Başlangıçta NATO ve ABD ile beraber hareket etme gayretinde olan AKP dış politikası, müttefiklerin giderek daha çekimser

bir tutum izlemeleriyle beraber tek başına hamlelerde bulunan ve Suriye muhalefetine dış destek şampiyonluğunu yapan bir pozisyona ilerlemiştir. Suriye’de izlenen bu politikalar Suriye’nin giderek bir “başarısız devlete” dönüşmesiyle beraber, IŞİD ve El Nusra gibi radikal İslamcı gruplar çok etkin rol oynamaya başlamışlar, bu durum ise NATO ve ABD başta olmak üzere Batılı müttefiklerin politikalarını Türkiye’den daha da fazla uzaklaştırmaları sonucunu doğurmuştur.

Rusya ise Türkiye’nin aksine, Suriye’de takip ettiği politikanın arka planında bulunan Avrasyacılığın parametrelerine uygun olarak 1- Esad’ın bu güne dek iktidarda kalmasını, 2- Suriye’deki askeri varlığını (çok daha arttırarak) sürdürmeyi, 3- İran gibi aktörlerle stratejik işbirliğini güçlendirerek Atlantikçi karşıtı mihverle yakın işbirliği geliştirmeyi, 4- Türkiye’yi kendi içine hapsederek Türk (hava ve kara) askeri unsurlarını Suriye dışında tutmayı başarmıştır.

Rus jeopolitiğinin bir ifadesi olan Avrasyacılık yaklaşımının daha uzun süreli ve Rusya’nın bölgesiyle ve küresel rolüyle ilgili daha reel politiğe uygun bir ana çerçeve, bir iskelet olduğu ileri sürülebilir. Buna göre Çarlık Rusyası’ndan Sovyetler Birliği’ne, oradan da Rusya Federasyonuna kadar Rus dış politikasında belirgin bir rol oynayan Avrasyacılığa karşılık, Ahmet Davutoğlu’nun hem kuramcısı hem de uygulayıcısı olduğu Stratejik Derinlik, daha muğlâk bir jeopolitik anlayışa sahip görünmektedir. Özellikle uygulamada – Rusya’dan farklı olarak – Türk karar alıcılarının ellerindeki güçle doğru orantılı olmayan dış politika hedeflerini çok ciddi riskler alarak Ortadoğu’da (Suriye özelinde bu çalışmada vurgulandığı üzere) uygulamak istediklerini, bu nedenle de Arap isyanları sonrası Türk dış politikasının sürekli mevzi kaybederek gerilediğini ve sonunda Ortadoğu’da birinci dönemde elde edilen tüm kazanımların yitirildiğini ifade etmek gerekiyor.

Kaynakça

Aras Bülent, The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy, Insight Turkey, 11/3 (2009), s. 217-142

Aras Bülent, Dağcı Kenan, Çaman M. Efe, Turkey,s New Activism in Asia, *Alternatives*, 8/2 (2009), s. 24-39

Çaman, Efe, Türkische Aussenpolitik zwischen EU-Integration und regionaler Politik, *Südosteuropa Mitteilungen*, 3/46 (2006), s. 16-31

Çaman, Efe, Türkei Quo Vadis? Determinanten türkischer Aussenpolitik in Europa und Asien, *Zeitschrift für Politik*, 4/53 (2006), s. 411-437

Çaman, Efe, Kafkasya ve Orta Asya'da Türkiye'nin Yeni Bölgesel Politikası. Dış Politikanın Yönelim Sorunsalı, *Avrasya Dosyası*, 12/1 (2006), s. 285-214

Çaman, Efe, Uluslararası İlişkilerde Algı ve Bilgi Sorunsalı. Neo-Realist Münih Okulu'nun Yaklaşımı, *Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 3-5 Kasım 2006, Proceedings Volume II, Kocaeli*, s. 136-141

Çaman, Efe, Uluslararası İlişkilerde (Neo)Realist Paradigmanın Almanya'daki Gelişimi ve Evrimi, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (2007) 2/8, s. 36-52

Çaman, Efe & Akyurt Mehmet Ali, Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy. The Time Has Come for a New Regional Policy, *Alternatives*, 10/2-3 (2011), s. 67-86

Çaman, Efe, Kitleleşme – Savaşa Bir Eleştiri Denemesi: Savaşın Teorik Konsepti ve Devlet Tekelinden Çıkan Çatışma Davranışı, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1/1 (2013), s. 3-20

Çaman, Efe, Üçüncü On Yılında Türkiye'nin Orta Asya Bölgesel Politikası. Sübjektif Algılardan Gerçeklere, *Demirtepe Turgut & Özkan Güner (Ed.), Uluslararası Sistemde Orta Asya. Dış Politika ve Güvenlik, USAK Yayınları*, Ankara 2013, s. 175-219

Davutoğlu Ahmet, Küresel Bunalım. 11 Eylül Konuşmaları, İşlanbul (Küre Yayınları), 2002

Davutoğlu Ahmet, Principles of Turkish Foreign Policy, SETA Foundation's Washington D.C. Branch, December 8, 2009, s. 1-18

Davutoğlu Ahmet, Kardaş şaban (Ed.), Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring, Turkey Policy Brief Series – International Policy and Leadership Institute (TEPAV), 2012, s. 1-9

Davutoğlu, Ahmet, Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu, İştanbul (Kre Yayınları), 77. Baskı, 2012

Dugin, Alexandr, Rus Jeopolitiği. Avrasyacı Yaklaşım, İştanbul 2005

Dugin, Alexander, Multipolarism as an Open Project, Journal of Eurasian Affairs, 1/1 (2013), s. 5-14

Erşen, Emre, Neo-Eurasianism and Putin's 'Multipolarism' in Russian Foreign Policy, Turkish Review of Eurasian Studies (2004), s. 135-172

Grigoriadis İoannis N., The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy, Middle Eastern Studies Programme, Working Paper 8 (2010), s. 1-12

Kalın İbrahim, Turkey and the Middle East. Ideology or Geo-Politics?, SETA Private View, 13 (2008), s. 26-28

Kindermann, Gottfried-Karl, Zur Methodik der internationalen Konstellationsanalyse, *Kindermann Gottfried-Karl, Grundelemente der Weltpolitik, München 1991*, s. 106-144

Kindermann, Gottfried-Karl, Weltverstaendnis und Ideologie als Faktoren Auswaertiger Politik, *Kindermann Gottfried-Karl, Grundelemente der Weltpolitik, München 1991*, s. 145-164

Mileski, Toni, Identifying the New Eurasian Orientation in Modern Russian Geopolitical Thought, *Eastern Journal of European Studies*, 6/2 (2015), s. 177-187

Morozova, Natalia, Geopolitics, Eurasianism and Russian Foreign Policy under Putin, *Geopolitics 14 (2009)*, s. 667-686

Silvius Ray, The Russian State, Eurasianism, and Civilizations in the Contemporary Global Political Economy, *Journal of Global Faultlines*, 2/1 (2014), s. 44-69, s. 61.